

Nâbiga, 9 (630) yılında kabilesinden bir heyetin başkanı olarak Hz. Peygamber'in yanına gelip müslüman oldu ve onun huzurunda bir methiyesini (Râiyye) okudu. Methiyesinde, "Şeref ve asaletimiz bizi göklere yükseltti, ancak biz bunun da üstünde bir makam arzuluyoruz" dediğinde Resûlullah o makamın nerede olduğunu sordu, "cennette" cevabını alınca "inşallah" demesini istedikten sonra, "Çok güzel söyledin" diye takdirlerini ifade etti (a.g.e., V, 8-9). Nâbiga heyetle geri dönmeyip Medine'de kaldı. Hz. Ömer devrinde İran bölgesindeki bazı fetihlere katıldı. Hz. Ali ve Osman'la dostluk kurdu. Sıffin Savaşı'nda Ali'nin yanında yer aldı. Muâviye b. Ebû Süfyan devrinde bir valiyle birlikte İsfahan'a gönderildi, orada gözlerini kaybetti. 65'te (685) vefat etti. Ölümüyle ilgili olarak 50 (670), 63 (683) ve 79 (698) yılları da verilmektedir. İslâm'dan önce Lahmî kralları III. Münzir, Amr b. Hind ve III. Nu'mân b. Münzir devirlerine yetişen Nâbiga uzun yaşayanlardan (muammerûn) biriydi. Onun yaşıyla ilgili olarak 120-240 rakamları arasında değişen yedi farklı rivayet bulunmaktadır. Bir dizisinde 112 yaşında olduğunu belirtir; ayrıca Hz. Ömer'e 180 yaşında olduğunu söylediği kaydedilir (a.g.e., V, 6-7). Câhiliye devrinde içkiyi, kumarı ve putlara tapınmayı reddeden Nâbiga Allah'a hamdediyor, bu şuur taşımayan kimsenin kendisine zulmetmiş olacağını belirtiyor, Hz. İbrâhim'in Hanîf dininden söz ederek oruç tutuyor, kötülüklerden sakınıyordu (a.g.e., V, 9; Abdülazîz Rebbâh, s. 132). Aynı zamanda uzun ömrünün kendisine kazandırdığı tecrübe ile bir hikmet adamı konumunda bulunan Nâbiga şiirlerinde kimseye muhtaç olmadan yaşamayı öğütüyordu.

Gerek Câhiliye devrinde gerek İslâmî dönemde edep ve nezaket ölçüleri içinde tevellüften uzak eserler veren Nâbiga usta bir şairdi. Cumahî onu Ebû Züeyb el-Hüzelî, Şemmâh b. Dırâr ve Lebîd b. Rebîa gibi üçüncü tabaka şairleri arasında değerlendirmiştir (*Fuḥûlû's-şu'arâ*, I, 123). Nâbiga'nın her iki kültürün etkisiyle nazmettiği şiirler önemli bir kaynaktır. Methiye, hiciv, fahiye, tasvir, hikemiyat, hâtırat, mersiye, gazel, eğlence-şarap tasviri, ayrıca İslâmî duygu ve düşüncelerini dile getirdiği İslâmîyat ve dindarlık ele aldığı başlıca konulardır. Lahmî Kralı Münzir b. Muharriḳ, Hz. Peygamber, Hz. Ali ve Abdullah b. Zübeyr için methiyeler yazmıştır (Abdülazîz Rebbâh, s. 61, 70, 192, 205). Muâviye'nin şairi Kâ'b b. Cuayl, Evs b. Mağrâ, Leylâ el-Ahyeliyye, kendi eşi Sevvâr b.

Evfâ b. Sebre el-Kuşeyrî ile olan hicivleşmelerinde iffetli ve saygılı davrandığı ve tabii bir şekilde şiir söylediği için mağlûp sayılmış, Sevvâr b. Evfâ için yazdığı hicivde Kuşeyr ve Ukayl kabilelerinin çirkin taraflarını ortaya koyduğundan bu şiiri "el-Kasidetü'l-fâziha" (Lâmiyye) adıyla tanınmıştır (a.g.e., s. 100-101, 114-123, 201). Kendi yiğitliğiyle kabilesinin savaşlardaki kahramanlıklarını övdüğü fahiyyelerinde Câhiliye taassubunun izleri görülür. At tasvirlerinde başarılı sayılan şairin savaş ve ordu tasvirleri de fazla yer tutar. Allah korkusu, iman ve İslâm nimeti, cihad ve şehâdet, kadere rızâ, sabır, teslimiyet, ümitsizliğe kapılmama, güzel ahlâk, alın teriyle çalışıp kazanarak fakirlik zilletinden kurtulma gibi konular şiirlerinde ele aldığı İslâmîyat'a ve hikemiyata dair başlıca temalardır.

Asmaî, İbnü's-Sikkît (İbnü'n-Nedîm, s. 178) ve Ebû Bekir İbnü'l-Enbârî gibi âlimlerin derlediği divanı zamanımıza ulaşmıştır. Mevcut divan Maria Nallino tarafından çeşitli kaynaklardan derlenerek meydana getirilmiş ve İtalyanca tercümesiyle birlikte yayımlanmıştır (Roma 1953). Abdülazîz Rebbâh bu neşri esas alıp çeşitli not ve indekslerle eseri *Şi'rü'n-Nâbiga el-Ca'dî* adıyla yeniden neşretmiştir (Dimaşk 1964; Katar 1971). Halîl İbrâhim Ebû Ziyâb ve Ahmed Hasan Besbah gibi araştırmacılar şairin hayatı ve şiirleriyle ilgili müstakil çalışmalar gerçekleştirmiştir (bk. bibl.). Anûd bint Sa'd b. Abdullah *en-Nâbiga el-Ca'dî* adıyla bir yüksek lisans tezi hazırlamış (1409/1989, Külliyyetü'l-âdâb li'l-benât, Demmâm), Kamer Ahmed Mustafa el-Kassâs da *Şevâhidü'n-nühât min şî'ri'n-Nâbiga el-Ca'dî* isimle bir eser yayımlamıştır (baskı yeri yok, 1998).

BİBLİYOGRAFYA :

Cumahî, *Fuḥûlû's-şu'arâ*, I, 123-131; Ebû Hâtim es-Sicistânî, *Kitâbü'l-Mu'ammerin*, Kahire 1323/1905, s. 64-65; İbn Kuteybe, *eş-Şî'r ve's-şu'arâ*, I, 289-296; Ebû'l-Ferec el-İsfahânî, *el-Eğânî*, V, 1-34; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist* (Teceddüd), s. 178; İbn Seyyidünnâs, *Minehu'l-midah* (nşr. İffet Visâl Hamza), Dimaşk 1407/1987, s. 233-238; Zehebî, *A'lâmü'n-nübela*, III, 177-178; Abdülkâdir el-Bağdâdî, *Hizânetü'l-edeb*, I, 512-515; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 92-93; Abdülazîz Rebbâh, *Şi'rü'n-Nâbiga el-Ca'dî*, Dimaşk 1964, tür.yer.; Sezgin, *GAS*, II, 245-247; IX, 274; Şevki Dayf, *Târîhu'l-edeb*, II, 100-105; Halîl İbrâhim Ebû Ziyâb, *en-Nâbiga el-Ca'dî: Hayâtühü ve şî'rüh*, Dimaşk-Beyrut 1407/1987, tür.yer.; Ahmed Hasan Besbah, *en-Nâbiga el-Ca'dî*, Beyrut 1414/1994, tür.yer.; A. Arazi, "al-Nâbiga al-Dja'dî", *El'* (Ing.), VII, 842-843.

ZÜLFİKAR TÜCCAR

NÂBIGA eş-ŞEYBÂNÎ

(النابغة الشيباني)

Abdullah b. el-Muhârik b. Süleyman
b. Hudaýra (Husra) en-Nâbiga eş-Şeybânî
(ö. 127/745 [?])

Arap şairi.

Bedevî şairlerdendir. Şiirde ileri yaşta üne kavuştuğu için Nâbiga lakabını almıştır. Bekir b. Vâil kabilesinin kollarından aşağı Benî Şeybân'a mensuptur. Hayatının ilk yıllarını kabilesi arasında geçiren Nâbiga'nın annesi hristiyandı. Ebû'l-Ferec el-İsfahânî, Nâbiga'nın Halife Abdülmelik'e yazdığı bir şiire istinaden onun hristiyan olduğunu, zira şiirinde İncil ve rahipler adına yemin ettiğini söyler (*el-Eğânî*, VII, 106). Safedî de, "Hristiyan olduğu söylenir" kaydına yer verir (*el-Vâfi*, XVII, 422). Bu rivayetlerle Abdülazîz b. Mervân'ın şaire kızarak sarfettiği "hristiyan oğlu" ifadesine (Ebû'l-Ferec el-İsfahânî, VII, 108) dayanan R. Blachère, C. Brockelmann, Fuat Sezgin gibi yazarlar da şairin hristiyan olduğunu veya hristiyan iken ileri yaşta İslâm'a girdiğini ileri sürmüşlerdir. Ancak divandaki şiirlerin çoğu Nâbiga'nın müslüman olduğuna tanıklık eder. Çünkü şiirlerinde Allah'a, âhirete, kazâ ve kadere iman, takvâ, güzel ahlâk ve sosyal ilişkiler gibi İslâmî temalara yer vermiş, Kur'an'dan iktibaslar yapmıştır. Çağdaş Arap müelliflerinden Şevki Dayf, Hasan es-Sendûbî, Muhammed Receb el-Beyyûmî, Ömer Ferruh ve divanının nâşiri Abdülkerîm İbrâhim Ya'kûb da onun müslüman bir şair olduğu kanaatindedir. Bunların bir kısmı şairin baştan beri İslâmîyet'i benimsemiş olduğunu, annesinin hristiyan oluşu, kabilesindeki hristiyanlardan veya gezip gördüğü yerlerden duyması ya da hristiyan Arap şairi Adî b. Zeyd'in şiirlerini çokça okuması, onun kasidelerine nazîreler yazması dolayısıyla hristiyan yemini yapmış olabileceğini, bunun da kendisini İslâm dairesinden çıkarmayacağını belirtirler (M. Receb el-Beyyûmî, XXXI/2 [1959], s. 217; Ali İrşeyd el-Mehâsine, XIV/1 [1422/2002], s. 32). Hayatının önemli bir kısmını Şam'da geçiren Nâbiga Abdülmelik b. Mervân, I. Velîd, II. Yezîd, Hişâm b. Abdülmelik ve II. Velîd'e çeşitli vesilelerle methiyeler yazmıştır. 127 (745) yılı civarında ölen Nâbiga'nın vefat tarihi 125 (743) ve 126 (744) olarak da zikredilir. Başta *Kitâbü'l-Eğânî* olmak üzere birkaç kaynak istisna edilirse tabakat, biyografi ve ensâb kitapları ondan bahsetmez. İki şiirinin bestesine yer verilen *Kitâ-*

NÂBİGA eŞ-ŞEYBÂNİ

bü'l-Egânî'deki bilgiler de çok sınırlıdır. IV. (X.) yüzyıl müelliflerinden Ca'fer b. Muhammed et-Tayâlisî onun meşhur bir şair olduğunu, fakat divanının bilinmediğini, yine aynı asır müelliflerinden Hasan b. Bîşr el-Âmidî de iyi bir şair kabul edildiğini söyler (*el-Mükâşere*, s. 31; *el-Mü'telif*, s. 192).

Divanında güzel şiirin mezzetlerinden söz eden ve yergici şairlere ağır eleştiriler yönelten Nâbîga birinci sınıf şairlerden olup divanında yirmi kaside yer almaktadır. Onun şiirleri terkib bakımından genelde kolay olmakla beraber geniş ölçüde garîb kelimeler içerir. Divanında başta fahr ve medih, ayrıca gazel, şarap tasviri, edep (hikmet) ve az miktarda hiciv türünde şiirler yer alır. Lirizmin hâkim bulunduğu bazı kasidelerinde daha çok tasvir, hikmet ve zühed temaları dikkat çeker. Nâbîga'nın şiirinde İslâmî etki açık bir şekilde kendini göstermektedir.

Nâbîga'nın uzun süre meçhul kalan divanı ilk defa Abdülkâdir el-Bağdâdî tarafından zikredilmiştir. İstanbul (Süleymaniye Ktp., Reisülküttâb Mustafa Efendi, nr. 980) ve Kahire'de (Dârü'l-kütübü'l-Mısriyye, Edeb, nr. 616, 86 ş.) yazma nüshaları bulunan divanı Kahire nüshasını (Edeb, nr. 86 ş.) esas alarak ilk defa Ahmed Nesîm yayımlamıştır (Kahire 1351, 1415/1995). Abdülkerim İbrâhim Ya'kûb'un yaptığı neşir ise (bk. bibl.) eski bir nüshaya dayanmakta ve 1164 beyitten ibaret yirmi kasideyi içermektedir. Divan ayrıca R. Weiper tarafından yayımlanmıştır (*Zeitschrift für Geschichte der Arabisch-Islamischen Wissenschaften*, II [Frankfurt 1985], s. 260 vd.).

BİBLİYOGRAFYA :

Nâbîga eŞ-Şeybânî, *Divân* (nşr. Ahmed Nesîm), Kahire 1351/1932, neşreden giriş, s. 5-12; a.e. (nşr. Abdülkerim İbrâhim Ya'kûb), Dimaşk 1987, neşreden giriş, s. 5-27; Muhammed b. Habîb, *Elkâbü's-şu'arâ'* (nşr. Abdüsselâm Hârûn, *Nevâdirü'l-mahtûtât* içinde), Kahire 1374/1954, VII, 321; Ebû'l-Ferec el-İsfahânî, *el-Egânî*, VII, 106-113; Ca'fer b. Muhammed et-Tayâlisî, *el-Mükâşere 'inde'l-müzâkere* (nşr. Muhammed b. Tâvîl et-Tancî, *ŞM ilâvesi*), I (1956), s. 31, 32; Âmidî, *el-Mü'telif*, s. 192; Ebû Ubeyd el-Bekrî, *Simtû'l-le'âlî fi şerhi Emâli'l-Kâli* (nşr. Abdülazîz el-Meymenî), Kahire 1354, s. 901-902; Safedî, *el-Vâfi* (nşr. D. Krawulsky), Beyrut 1411/1991, XVII, 422-424; Abdülkâdir el-Bağdâdî, *Hizânetü'l-edeb* (Bulak), I, 9, 289; O. Rescher, *Abriss der Arabischen Litteraturgeschichte*, Stuttgart 1925, I, 155; Hasan es-Sendûbî, *Ahbarü'n-Nevâbiğ ve âşârühüm fi'l-Câhiliyye va şadri'l-İslâm* (a.mlf., *Şerhu Divânî İmrî'l-kays* içinde), Kahire, ts. (el-Mektebetü'l-ticâriyyetü'l-kübâ), s. 408-416; Brockmann, *GAL*, I, 61; *Suppl.*, I, 94; R. Blachère, *Histoire de la littérature arabe*, Paris 1966, III, 505-506; L. Şeyho, *Şu'arâ'u'n-Naşrâniyye*,

Beyrut 1967, II, 137-162; Sezgin, *GAS*, II, 380; Ömer Ferruh, *Târîhu'l-edeb*, I, 685-688; F. Krenkow, "Mülâhazât 'alâ Divânî'n-Nâbîga eŞ-Şeybânî", *MMLAdm.*, XXX (1955), s. 684-688; XXXI (1956), s. 153-161; M. Receb el-Beyyûmî, "en-Nâbîgatü's-Şeybânî müslim lâ Naşrânî", *ME*, XXXI/2 (1959), s. 216-220; Yûsuf es-Saydâvî, "et-Ta'rîf ve'n-naqd: Nazra fi'l-kaşideti'l-ülâ min Divânî'n-Nâbîga eŞ-Şeybânî", *MMLAdm.*, LXIX/3 (1415/1994), s. 543-569; M. Yahyâ Zeynüddin, "Havle Divânî'n-Nâbîga eŞ-Şeybânî", *MMLAÜr.*, XXV/61 (1422/2001), s. 185-212; Ali İrşeyd el-Mehâsine, "Eserü'l-İslâm fi şîrî'n-Nâbîga eŞ-Şeybânî", *Mecelletü Câmî'ati'l-Melik Su'ûd: el-Âdâb*, XIV/1, Riyad 1422/2002, s. 27-51.

SÜLEYMAN TULÜCÜ

NÂBİGA ez-ZÜBYÂNİ

(النابغة الذباني)

Ebû Ümâme (Ebû Akreb) Ziyâd
b. Muâviye b. Dabâb (Dibâb) b. Câbir
en-Nâbîga ez-Zübyânî
(ö. 604 [?])

Câhiliye devri şairi.

515-520 yılları arasında Yesrib'in kuzeydoğusundaki Şerebbe'de doğdu. Mensup olduğu Zübyân, İsmâilî kabilelerinden olup Me'rîb Seddi'nin yıkılmasından sonra Yemen'den kuzeye göç ederek Şerebbe'de yerleşmiştir. Nâbîga lakabı "her tarafta tanınan, güzel ve parlak şiirleri olan büyük şair" demektir. Bu lakapla ilgili olarak başka görüşler de ileri sürülmüştür (İbn Kuteybe, I, 157 vd.; Ahmed Emîn eŞ-Şinkitî, s. 52; Ateş, I [1956], s. 25-26). Hayatının önemli bir kısmı Sâsânîler'e tâbi Irak'taki Hîre ve Bizans'a tâbi Suriye'deki Gassânî hükümdarlarının saraylarında geçti. 554'te Gassânî Hükümdarı Hâris el-A'rec, aralarında çıkan savaş sonunda Hîre Hükümdarı Münzir b. Mâüssemâ'yı yenip öldürdüğünde Zübyân'ın müttefiki olan Esed kabilesinden birçok insanı esir almıştı. Nâbîga Hâris'in huzuruna çıktı ve ona bir methiye sunup Esedoğulları esirlerini kurtarmaya muvaffak oldu. Bu olayla tarih sahnesine çıkan Nâbîga bazan Hîre, bazan Gassânî tarafında bulundu; kabileler arası anlaşmazlıkları çözmede etkin rol üstlenerek saygın bir kimse konumuna yükseldi. Divanında Hîre Kralı Amr b. Hind (554-568) için bu yıllarda yazılan üç kaside yer almaktadır. Yine bu dönemde, daha önce Zübyân ile kardeş kabile Absîler arasında çıkan ve kırk yıl devam edip gittikçe vahim bir durum alan savaşlarda kabilesini dağılmaktan kurtarmak, mevcut ittifakları sürdürerek barışı sağlamak Nâbîga'nın en önemli görevi oldu. Nâbîga bu hadiseyi ve

gösterdiği barış çabalarını şiirlerine yansıtmıştır.

583 yılından itibaren daha ziyade Hîre sarayında III. Ebû Kâbüs Nu'mân b. Münzir'in yanında bulundu ve onun en önemli nedimleri arasına girdi. Çocuk yaştaki Le-bîd b. Rebia'yı burada gördü ve ileride ünlü bir şair olacağını haber verdi. Ancak bir müddet sonra şairi kıskananların krala ihanet ettiği şeklindeki iftiralara neticesinde hükümdarla arası açıldı. Onun yakalandığı takdirde öldürüleceğinin bildirilmesi üzerine kabilesi Zübyân desteğini kesmek zorunda kaldı. Bu dönemde Nâbîga endişeli ve uykusuz gecelerini, kimsesiz zamanlarını, yanına kimsenin yaklaşmadığı uyuz deve ve yılan sokmuş kimse betimlemesiyle anlatmıştır. İhanet damgasını asla kabullenmeyen Nâbîga, şiirlerinin en güzeli olan beş i'tizâr kasidesini (*el-l'tizâriyyât*) bu olay sebebiyle kaleme almış ve bu alanda en büyük şair kabul edilmiştir.

Bu hadiseden sonra Nâbîga, Gassânî Hükümdarı IV. Amr b. Hâris el-Asgar'ın himayesine girerek nedimlerinden biri oldu, ona ve kardeşi Nu'mân b. Hâris'e methiyeler yazdı. Amr'ın ölümü üzerine Hîre'ye döndü. Nu'mân'ın geçirdiği bir hastalık sebebiyle eski şairini hatırlayıp fikir değiştirdiğini duydu, kendisinden af dileyerek Hîre sarayındaki eski günlerine yeniden kavuştu ve Hassân b. Sâbit'i kıskandıracak ihsanlara nâil oldu. Ancak bu yeni dönem de uzun sürmedi, 590'da hükümdar olan II. Hüsrev Pervîz, İran'a davet ettiği Nu'mân'ı hapse attı. Nu'mân hapiste ölünce Nâbîga, onun yerine geçen ve aynı aileden olmayan İlyâs b. Kabîsa'nın idaresine tahammül edemeyerek kabilesine döndü. Bundan sonra ölümüne kadar kabilesi arasında yaşadığı anlaşılın Nâbîga şiir yazmayı bırakmış ve hayatın omuzlarında taşıyamayacağı ağır bir yük haline geldiğini ifade etmiştir. Bir ara Yemen'e gittiyse de umduğunu bulamayıp geri döndü. Bir gün belki de kasıtlı şekilde çok fazla içki içti ve seksen yaşlarında öldü.

Nâbîga yumuşak huylu, iyi niyetli, iffetli, âlicenap bir insandı; i'tizâr şiirlerinden de anlaşılacağı üzere ihanete karşı derin nefret duyardı. Bu ahlâkî erdemlerin dinî bir temelini olduğu şüphesizdir. Hartwig Derenbourg onu tek tanrıya inanan bir kişi olarak gösterirken Luvis Şeyho şiirlerinde Zevrâ'daki haçı, ayrıca Dâvûd ve Süleyman gibi peygamberleri anmasına bakıp hristiyan olduğuna ileri sürmüştür. Ancak bunları çevresindeki yahudi ve hristiyanlardan duymuş olması da mümkündür. Çünkü Gassânî hükümdarı hristiyan IV.